

พระบฏ: จิตรกรรมไทยที่ถูกลืม

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ

ในบรรดาภาพเขียนและจิตรกรรมไทยนั้นดูเหมือนว่า จิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ตาม ผนังโบสถ์ วิหาร ตามวัดวาอารามต่างๆ จะเป็นที่รู้จักกันมากกว่าจิตรกรรมไทยประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมในสมุดข่อย หรือสมุดภาพไตรภูมิ สมุดสวดพระมาลัยก็ตาม

มีภาพจิตรกรรมไทยประเภทหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันมีเหลืออยู่น้อยมาก หรือเกือบจะไม่มีเหลือให้ได้ศึกษาค้นคว้ากันแล้วก็ได้ จิตรกรรมไทยดังกล่าวคือ *พระบฏ* หรือภาพจิตรกรรมไทยที่เขียนบนผ้า ซึ่งเป็นจิตรกรรมไทยที่มีรูปแบบการเขียน และคติความเชื่อในการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะที่น่าศึกษาค้นคว้า

พระบฏคืออะไร

พระบฏ หรือ *ภาพพระบฏ* เป็นจิตรกรรมไทยประเภทหนึ่งที่เขียนขึ้นบนพื้นผ้า ลักษณะของภาพมักใช้แขนห้อยตามความยาวของผ้า ตามรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีไม้สอดสำหรับแขวนหัวท้ายคล้ายภาพเขียนจีน ผ้าที่

นำมาเขียนภาพพระบฏแต่เดิม ใช้ผ้าที่ผู้ตายใช้สอยประจำหรือผ้าที่ผู้ตายรักชอบมาก หรือผ้าขาวสำหรับคลุมหีบศพ การนำผ้าดังกล่าวมาเขียนภาพก็เชื่อว่า เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

การเขียนภาพพระบฏแต่โบราณจะใช้ผ้าขาวหรือผ้าที่ผู้ตายใช้สอยอยู่เป็นประจำ มาขึงให้ตึง ลงพื้นด้วยน้ำตมเม็ดมะขามผสมดินสอพอง เสร็จแล้วมักจะเขียนภาพพระพุทธรูปประจำบิณฑบาตหรือหนึ่ง มีสาวกเฝ้าประกอบบ้าง ไม่มีสาวกบ้าง ที่คานบนและคานล่างของภาพพระบฏโดยทั่วไป จะมีไม้กลึงหรือไม้กลมๆ สำหรับสอดเข้าไปในผ้าซึ่งเย็บเป็นช่องไว้เป็นเครื่องถ่วงและยึดให้ผ้าตึงไม่ห้อย

ช่วยให้ภาพเขียนอยู่ในสภาพที่มองเห็นได้ชัดเจน ด้านบนจะมีเชือกผูกสำหรับห้อยหรือแขวน ภาพพระบฏจะมีขนาดเล็กลงใหญ่แตกต่างกันไปตามศรัทธาและความประสงค์ของผู้สร้าง คงจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานที่ซึ่งจะนำภาพพระบฏไปแขวนด้วย อาจจะเป็นในพระอุโบสถ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ ภาพพระบฏในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่กี่ชิ้น เพราะเป็นงานจิตรกรรมที่เขียนบนวัสดุที่ไม่คงทนจึงสูญสลายไปตามกาลเวลา

กำเนิดและความเป็นมาของภาพพระบฏ

จากลักษณะของภาพพระบฏ ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมที่เขียนบนผ้า แล้วห้อยแขวนตามความยาวของผ้านั้น อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ได้รับแบบอย่างหรือรับอิทธิพลมาจากภาพเขียนของจีนหรือญี่ปุ่น ที่เรียกว่า ภาพม้วน (scroll painting) ซึ่งเป็นเทคนิคการเขียนภาพแบบหนึ่ง อาจกำเนิดขึ้นครั้งแรกในประเทศจีน เพราะศิลปินจีนชอบเขียนภาพทิวทัศน์ ในลักษณะมองลงมาจากที่สูง (bird's eye's view) และนิยมเขียนในลักษณะภาพทางยาวจากด้านบนลงล่าง ต่อมาลักษณะการเขียนภาพเช่นนี้ได้แพร่เข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นและ

เกาหลีด้วย แต่เมื่อวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในนิคายเซนมักเขียนเป็นแบบภาพม้วน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับนักบุญในลัทธิของตน และนอกจากนี้ภาพพระบฏอาจจะได้รับรูปแบบการเขียนภาพแบบแขวนผนังมาจากจีนและญี่ปุ่นด้วย โดยเฉพาะการเขียนเป็นตัวอักษรเป็นบทกวีหรือหลักธรรมสำหรับห้อยหรือแขวนผนังซึ่งเรียกว่า คอลลิกราฟี (Colligraphy) ด้วยก็ได้

อย่างไรก็ตามเชื่อว่า ภาพพระบฏเป็นวิธีการเขียนภาพที่คงจะได้รับอิทธิพลและแบบอย่างมาจากจีนมากกว่าชาติอื่น เพราะไทยรับเอาศิลปวัฒนธรรมและพุทธศาสนาเข้ามาจากจีนไม่น้อย และภาพพระบฏที่เก่าแก่ที่สุดก็เพิ่งพบว่าเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ บางท่านให้ความเห็นว่าเขียนขึ้นไว้บูชาแทนรูปพระพุทธรูป เพราะภาพพระบฏส่วนใหญ่จะเขียนเป็นภาพพระพุทธรูปประทับยืนบนดอกบัวมีสาวกยืนพนมมือสองข้างบ้าง ไม่มีสาวกบ้าง

การเขียนภาพพระบฏอาจเกิดขึ้นจากความศรัทธาของญาติมิตรของผู้ตาย ที่ประสงค์จะสร้างขึ้นเพื่อ อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยให้ช่างเขียนซึ่งอาจจะเป็นช่างในท้องถิ่นหรือพระสงฆ์ที่มีฝีมือในการเขียนภาพ เขียน

ขึ้นเป็นพุทธบูชา โดยใช้ผ้าที่เป็นสมบัติของ
ผู้ตายนำมาเขียนเป็นภาพพระบฏ แล้วถวาย
วัด ซึ่งอาจจะใช้แขวนไว้บูชา ในพระอุโบสถ
วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือกุฏิสงฆ์แล้วแต่
ความเหมาะสม

ภาพพระบฏแต่โบราณอาจจะมีมาก
จนไม่สามารถแขวนไว้ตามที่ต่าง ๆ ได้ทั้งหมด
หรืออาจจะเพื่อความสะดวกในการเก็บรักษา
และการนำออกมาแขวนเป็นครั้งคราว จึงทำ
ให้มีผู้คิดทำภาพพระบฏในลักษณะที่สามารถ
ม้วนเก็บได้สะดวกต่างไปจากภาพจิตรกรรม
ชนิดอื่น

การเขียนภาพพระบฏ อาจจะได้แบบ
อย่างมาจากภาพแขวนผนังของจีนทางหนึ่ง
หรืออาจจะได้ความคิดมาจากการทำธงหรือตุ้ม
หรือธง ที่ใช้แขวนห้อยเป็นพุทธบูชาของ
ภาคเหนือและภาคอีสานก็ได้ เพราะธงหรือ
ตุ้มกับภาพพระบฏมีรูปแบบ ที่คล้ายคลึงกันคือ
ใช้ห้อยหรือแขวนลักษณะเดียวกัน แต่เนอ
หาหรือภาพที่ปรากฏต่างกัน ภาพพระบฏมัก
จะเป็นรูปพระพุทธเจ้าและสาวก แต่ภาพของ
ธงหรือตุ้มมักเป็นลวดลายเชิงสัญลักษณ์มี
ลักษณะของท้องถิ่นต่างไปจากภาพพระบฏ

อย่างไรก็ตามพระบฏเป็นจิตรกรรม
ไทยที่มีลักษณะเฉพาะแบบหนึ่งที่ต่างไปจาก

จิตรกรรมไทยประเภทอื่น ๆ พระบฏอาจมีมา
แต่โบราณกาล หากแต่เขียนขึ้นบนผ้า ซึ่ง
เป็นวัสดุที่ไม่คงทนถาวรนัก จึงไม่มีหลักฐาน
พอที่จะสืบค้นได้ว่า มีมาตั้งแต่ยุคใดสมัยใด
แน่นอน มีเพียงแต่ข้อสันนิษฐานและหลัก
ฐานที่เหลืออยู่ในยุคหลัง ๆ เท่านั้น

พระบฏเท่าที่ยังปรากฏอยู่ มีหลาย
ขนาดด้วยกันมีตั้งแต่ขนาดกว้างประมาณ ๒
ฟุต ยาวตั้งแต่ ๓-๖ ฟุตก็มี หรือเป็นผืนผ้า
ขนาดใหญ่ยาวกว่านี้ก็มี แต่ส่วนใหญ่ที่พบจะ
มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ
ความจำกัดของผ้าที่นำมาเขียน ซึ่งมักเป็นผ้า
ที่ผู้ตายใช้สอยอยู่จึงมีขนาดไม่ใหญ่ แต่ที่มี
ขนาดใหญ่คงเป็นผ้าที่ทำขึ้นเป็นพิเศษ มิใช่
ผ้าที่ผู้ตายใช้สอยดังกล่าวแล้ว

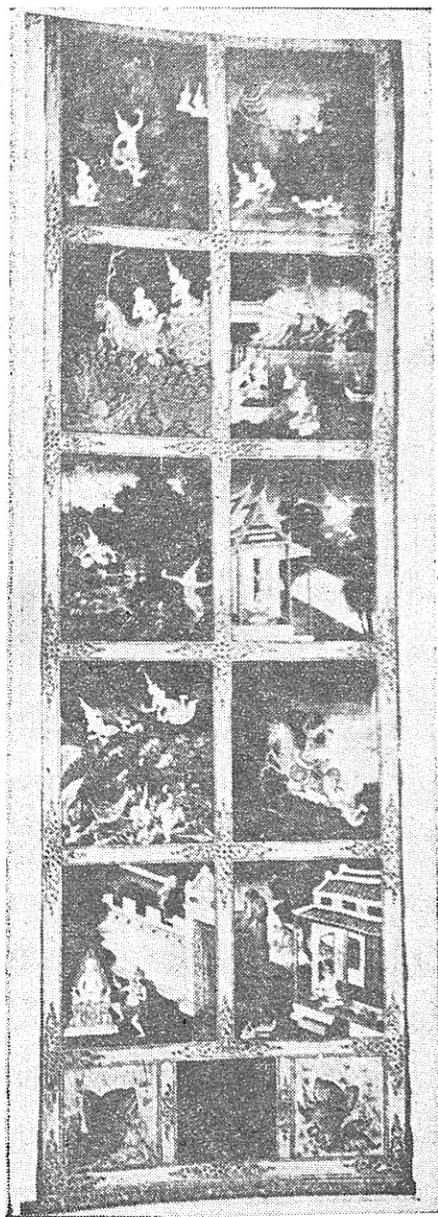
“พระบฏ” คำว่า “บฏ” มาจากภาษา
บาลีว่า “ปฏ” แปลว่า ผ้าขาว หรือ ผืนผ้า
เมื่อรวมเรียกว่า “พระบฏ” ก็คงจะหมายความว่า
ผืนผ้าที่เขียนเรื่องเกี่ยวกับพระคือ พระ
พุทธเจ้า หรือ พระโพธิสัตว์ ใครจะเป็นผู้
เริ่มคิดขึ้นนั้นคงจะค้นหาหลักฐานไม่ได้ อาจ
จะมีมาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา หรือ
สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาก็ได้ นาย
ธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากรได้เคย
เขียนไว้ว่า “ได้ไปดูภาพจิตรกรรมกับ

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่วัดจันทราวาส
จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม
๒๕๐๑ เห็นมีภาพพระบฏแขวนอยู่ในโบสถ์
ซึ่งพระภิกษุในวัดนั้นบอกว่า แขนงมาเช่น
นี้ราว ๔-๕ ชั่วโมงมาแล้ว ศาสตราจารย์ศิลป์
พีระศรี พิจารณาดูแล้ว สันนิษฐานว่า ผืน
หนึ่งที่เป็นเรื่องทศชาตินั้น คงจะเขียนขึ้น
ราวรัชกาลที่ ๓ หรือหลังนั้นเล็กน้อย แต่
อีกผืนหนึ่งซึ่งเขียนเป็นเรื่องพุทธประวัติ
แต่ประสูติจนนิพพานนั้น คงจะเขียนไว้
ก่อนรัชกาลที่ ๓”

ถึงกล่าวแล้วอาจสันนิษฐานได้ว่า
ภาพพระบฏ ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมที่เนื่อง
ในพระพุทธศาสนา อาจจะมีมาตั้งแต่ปลาย
สมัยอยุธยา หรือก่อนหน้านั้นขึ้นไปก็ได้ หาก
แต่วัสดุที่เขียน เป็นวัสดุที่ไม่คงทนจึงไม่มี
หลักฐานเหลือให้ศึกษาได้ ยิ่งในปัจจุบันยังมี
เหลือตามพิพิธภัณฑ์เพียงไม่กี่ชิ้น จึงยาก
แก่การสืบค้นขึ้นไปได้

รูปแบบและลักษณะของภาพพระบฏ

ภาพพระบฏเท่าที่มีเหลืออยู่ส่วนมาก
เป็นภาพจิตรกรรมเขียนบนผืนผ้า ตามความ
ยาวของผืนผ้า โดยให้ท่านกว้างหรือหน้า
แคบของผ้าอยู่ค้ำบนและล่าง แล้วเย็บหรือ

ภาพพระบฏ เรื่องทศชาติชาดก
จากพระอุโบสถวัดจันทราวาส เพชรบุรี

ผูกค้ำบนและล่างเพื่อสอดไม้กลม ๆ เข้าไป เป็นเครื่องถ่วงให้ผืนผ้าแขวนหรือห้อยได้ดี และอีกประการหนึ่งไม้ที่สอดไว้จะช่วยทำให้ผ้าตึงไม่หย่อน ส่วนค้ำบนจะมีเชือกผูกปลายไม้ทั้งสองด้านเป็นหูสามเหลี่ยม สำหรับแขวนหรือห้อย ซึ่งก็มีลักษณะคล้ายภาพเขียนของญี่ปุ่นซึ่งยังมีอยู่ในปัจจุบัน

เนื้อเรื่องที่เขียนเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น แต่ที่นิยมเขียนมากที่สุดเป็นรูปพระพุทธเจ้าและสาวก โดยมีพระพุทธเจ้าประทับยืนบนแท่นดอกบัว บางทีมีชุ้มเรือนแก้ว บางทีก็ไม่มีชุ้มเรือนแก้ว บางภาพมีสาวกยืนหรือนั่งประคอง ถ้าพระพุทธเจ้าประทับนั่ง อัครสาวกก็นั่ง ถ้าพุทธเจ้าประทับยืน สาวกก็มักจะยืน บางทีมีสาวกอยู่เบื้องล่าง มีเทวดาหะ ถ้าเป็นภาพชาดกเขียนเป็นตอน ๆ ในผืนเดียวกันเป็นผืนขนาดใหญ่ แต่ถ้าเป็นผืนเล็ก ๆ ก็มักเขียนเป็นผืนละตอน ลำดับเรื่องตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน บางผืนเขียนเป็นพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเหล่าเทวดา อินทร์ พรหม หอมล้อมนมัสการอยู่

บางผืนเขียนภาพทศชาติชาดกไว้ในแผ่นเดียวกันคือ ตั้งแต่ พระเตมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิ พระมหิสส

พระภริทัต จันทกุมาร พรหมนารถ พระวิฑูร พระเวสสันดร เพราะชาดกทั้งสิบเรื่องนี้ถือว่าเป็นพระชาติที่สำคัญของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ทศชาติชาดก จึงเป็นเรื่องที่นิยมเขียนในภาพจิตรกรรมไทยมาก^๒ ถ้านำมาเขียนเป็นภาพพระพุทธรูปก็มักแบ่งเป็นช่อง ๆ เรียงกันสองแถว แถวละห้าชาติ ในบรรดาทศชาตินี้ พระเวสสันดรชาดกจะเป็นที่นิยมเขียนกันมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือภาพพระพุทธรูปก็ตาม

พระเวสสันดรชาดกนี้ถ้าเขียนเรื่องเดียวมักนิยมเขียนเป็น ๑๓ ตอน หรือ ๑๓ กัณฑ์ คือ เขียน ๑๓ แผ่น แขวงไว้รายรอบศาลาการเปรียญ เมื่อมีงานเทศมหาชาติก็นำออกมาแขวน ภาพลักษณะนี้เคยมีที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี บอกปีสร้างไว้เสร็จว่าเขียนใน ร.ศ. ๑๒๗ คือ พ.ศ. ๒๔๕๑^๓

ภาพพระเวสสันดรชาดกนี้ ต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นแผ่นภาพพิมพ์ โดยพิมพ์ลงบนแผ่นกระดาษ สมเด็จ ฯ กรมพระยानริศรานุวัตติวงศ์ ทรงเขียนไว้ว่า “กรมหลวงสรรพสาครศุภกิจ ทรงดำริทำภาพพระพุทธรูปเล็ก ๆ ข่าย ให้พระวรรณวาทิจิตร (ทอง) เขียนตัวอย่าง เป็นปางมารผจญแล้ว ส่งออก

ไปตีพิมพ์เมืองนอก ครั้นได้เข้ามาส่งไป
 จำหน่ายตามร้าน เป็นที่ต้อตาค้องใจมาก
 ขายดี เล่าลือจนถึงพระภรรณ (รัชกาลที่ ๕)
 ตรัสถามถึงลักษณะพระบฏนั้น ฉะนั้นจึงไปซื้อ
 มาถวายแผ่นหนึ่ง ก็พอพระราชหฤทัย ต่อมา
 กรมหลวงสรรพาศฤภิกิจเห็นว่าชายมีกำไ
 มาก จึงทรงจัดให้ช่างเขียนขึ้นหลายแบบส่ง
 ออกไป ทำกลับเข้ามาอีกแล้วคนอื่นก็ทำเข้า
 มาขายด้วย ต่างคิดหาแบบเก่าใหม่ที่หวังว่า
 คนจะชอบส่งไปเป็นตัวอย่าง เป็นการแย่ง
 ขายแย่งประโยชน์กันตามเคย ภาพพระบฏ
 ต่าง ๆ จึงมีทยอย ๆ กันเข้ามามาก”^๔

จากลักษณะภาพพระบฏต้นแบบใน
 อดีตได้พัฒนาขึ้นมาตามลำดับจนถึงสมัยรัช
 กาลที่ ๕ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งนอกเหนือจากการ
 พัฒนาคำบรรยายแบบแล้ว เจตนาในการสร้างก็
 เปลี่ยนไปด้วยคือ มีผู้คนจะซื้อมาเพื่อเป็น
 การแก้บนเมื่อมีทุกข์ หรือเกิดเจ็บป่วย หรือ
 ถ้าไม่ซื้อก็จ้างช่างเขียน เขียนให้ถูกใจ บางที
 ก็จารึกชื่อตน บอกอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่
 ล้มตายไปแล้วก็มี ข้างใต้ภาพหรือหลังภาพ
 พระบฏจะเขียนเป็นคำกลอน เป็นคำอุทิศก็มี
 เช่น แผ่นหนึ่งในจำนวนเก่าแผ่นที่แขวนไว้ใน
 พระอุโบสถวัดจันทราวาส จังหวัดเพชร
 บุรี มีคำกลอนบอกชื่อผู้สร้างไว้ด้วย เช่น

“ท่านนายอากรมักผิวแมงัวเมีย
 สร้างให้กับแม่แวกไว้ในพระศาสนา
 จำลองรูปบรมบาทพระศาสดา
 ค้ำยศรัทธาตั้งในสันถาน
 เห็นยากุทุกขังสังขาร
 ปลงบัญญัติลงตรองกองสังขาร
 ึ่งปีเดือนวันคืนไม่ยี่นนาน
 .....”^๕

อย่างไรก็ตาม ภาพพระบฏเป็นงาน
 จิตรกรรมไทยบนผืนผ้าใบ หรือบนผืนผ้า
 ซึ่งเป็นอีกลักษณะหนึ่งของภาพจิตรกรรมไทย
 ที่อาจจะรับแบบอย่างมาจากจิตรกรรมจีนหรือ
 ญี่ปุ่นดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่ก็ยืนยันไม่ได้
 แน่ชัด ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้
 ความเห็นว่า บางทีอาจจะเอามาจากความ
 คิดฝรั่งที่เขียนรูปพระเยซูถ่ายบาปประชาชน
 โลกติดไว้ตามวัดคาทอลิกทั่วไป มิฉะนั้น
 การเขียนภาพพระบฏอาจจะเริ่มเขียน เมื่อ
 เขียนสมุดภาพไตรภูมิ สมัยอยุธยาก็ได้ แต่
 ก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น

แม้ว่าภาพพระบฏจะเป็นภาพจิตรกรรม
 ไทยประเภทหนึ่งก็ตาม แต่คุณภาพของภาพ
 พระบฏโดยทั่วไปแม้จะมีคุณภาพและมีฝีมือ
 งานจิตรกรรมฝาผนังไม่ได้ก็ตาม แต่ภาพ
 พระบฏก็เป็นงานจิตรกรรมไทยอีกแนวหนึ่ง

ของไทย ที่ปรากฏเป็นมรดกทางศิลปกรรม
ขึ้นมาในยุคหนึ่งและพัฒนามาเป็นลำดับตั้ง
กล่าวแล้ว

นอกเหนือจากภาพพระบฏแล้ว การ
เขียนภาพที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา เพื่อเป็น
การถวายเป็นพุทธบูชาลักษณะเดียวกัน เท่าที่
พบก็มีภาพจิตรกรรมที่เขียนบนกระต่าย มี
กรอบไม้ทำเป็นแผง มีขาตั้งสำหรับวางไว้ใน
พระอุโบสถ หรือวิหาร ภาพที่เขียนมักจะเป็น
ภาพพระเจดีย์มีสาวกเฝ้า แผงภาพชนิดนี้พบ
ที่วัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราช
บุรี ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมไทยที่แปลกออก
ไปอีกลักษณะหนึ่ง แผงภาพที่พบนี้ประมาณ
ว่าเขียนขึ้นในราวร้อยปีเศษ เน้นฝีมือช่าง
พื้นบ้านเข่อสายรามัญ ฝีมือที่เขียนอยู่ใน
เกณฑ์ดี

การเขียนภาพจิตรกรรมสำหรับใช้ตกแต่ง
และถวายเป็นพุทธบูชา อีกแบบหนึ่งคือ
จิตรกรรมบนแผ่นผ้าสำหรับประดับศาลาการ
เปรียญ ในงานบุญผเสฐของภาคอีสาน ภาพ
ที่เขียนมักจะเป็นเรื่อง พระเวสสันดรชาดก
เขียนเป็นตอนต่าง ๆ เรียงไปตามความยาว
ของผ้า โดยมีเนื้อเรื่องต่อเนื่องกันไป เมื่อ
มีงานบุญหรืองานเทศกาลมหาชาติ ก็จะใช้ผ้า
นี้ไปรอบ ๆ ศาลา เป็นการตกแต่งและเป็น

ภาพพระบฏ พระพุทธเจ้าและพระอัครสาวก
จากพระอุโบสถวัดจันทราวาส เพชรบุรี

พุทธบูชาไปด้วย งานจิตรกรรมบนแผ่นผ้า
ของชาวอีสานนี้ เป็นงานจิตรกรรมที่มี
ลักษณะเฉพาะถิ่น และเป็นฝีมือของช่างพื้น
บ้านที่น่าสนใจอีกรูปแบบหนึ่ง

ภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธ-
ศาสนาที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามสภาพของ
สังคมอีกแบบหนึ่งที่กล่าวถึงคือ ภาพจิตร
กรรมชุดพระเวสสันดรชาดก เขียนโดย
นายเหม เวชกร ซึ่งเป็นจิตรกรที่เขียนภาพ
จิตรกรรมแบบไทยประยุกต์ที่มีชื่อเสียงมาก

เมื่อประมาณ ๒๐ ปีเศษ ภาพเขียนชุกชีเขียนเป็นตอนสำคัญ ๆ ของพระเวสสันดรชาดก ๑๓ ตอน หรือ ๑๓ กัณฑ์ ลักษณะของภาพเป็นการเล่าเรื่องตามชาดก การเขียน เขียนแบบเหมือนจริง (Realistic) แบบภาพจิตรกรรมตะวันตกผสมผสานกับแบบจิตรกรรมไทย ภาพชุกชีมีขนาดประมาณ ๕๐×๖๐ เซนติเมตร จุดประสงค์ของการเขียนก็เพื่อจัดพิมพ์จำหน่าย สำหรับนำไปประดับตามศาลาการเปรียญและโบสถ์ วิหาร โดยมีห้าง ส. ธรรมภักดี เป็นผู้จัดพิมพ์จำหน่าย ภาพชุกชีได้รับความนิยมแพร่หลายมาก โดยเฉพาะในภาคกลาง ปัจจุบันยังมีภาพชุกชีปรากฏอยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ หลายแห่ง

นั่นเป็นงานจิตรกรรมไทย ซึ่งอาจจะมีต้นกำเนิดมาจากภาพพระบรม แล้วพัฒนาไปตามความต้องการของสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง

ถึงกล่าวแล้ว จะเห็นว่า ภาพพระบรมเป็นงานจิตรกรรมไทยรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากศรัทธาความเชื่อในพุทธศาสนา และมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากภาพจิตรกรรมไทยทั่วไป แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ภาพพระบรมในปัจจุบันนี้ เกือบจะหาไม่ได้แล้ว จึงเป็นการยากที่จะศึกษาค้นคว้าให้เห็นรูปแบบและวิวัฒนาการของภาพพระบรมให้ลึกซึ้งได้

อย่างไรก็ตาม ภาพพระบรมเป็นจิตรกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลป์ของไทยอย่างยิ่งสิ่งหนึ่ง

เชิงอรรถ

๑. น. ณ ปากน้ำ พจนานุกรมศิลป์, เมืองโบราณ, กรุงเทพฯ, (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒) ๒๕๒๒
หน้า ๒๗๐
๒. ทศชาติชาดก นิยมเรียกกันย่อ ๆ เพื่อความสะดวกในการจดจำว่า
  - เต หมายถึง พระเทมีย์ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี (เน)
  - ช หมายถึง พระชนก ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี (วิ)
  - สุ หมายถึง พระสุวรรณสาม ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี (เม)
  - เน หมายถึง พระเนมิ ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี (เอ)
  - ม หมายถึง พระมโหสถ ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี (ปัญญา)
  - ภู หมายถึง พระภูริทัต ทรงบำเพ็ญศีลบารมี (ศี)
  - จ หมายถึง พระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี (ขัน)
  - นา หมายถึง พรหมนารทะ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี (อุ)
  - วิ หมายถึง พระวิฑูร ทรงบำเพ็ญสัจจะบารมี (สัจ)
  - เว หมายถึง พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี (ทา)

เสนอ นิลเดช, (ผศ) ศิลปอยู่ของพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐, เอกถัมภ์ไทย
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๒๐) สำนักนายกรัฐมนตรี หน้า ๑๑๑
๓. ธนิต อยู่โพธิ์ ศิลปากร ปีที่ ๓ เล่ม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๒, หน้า ๓๙
๔. ธนิต อยู่โพธิ์ เล่มเดียวกัน อ้างถึงในหนังสือพระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพุทธศาสนา
ฝ่ายหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์,
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑
๕. เล่มเดียวกัน หน้า ๔๓

ด้วยอภิธานนาการ

จาก

พล.ต.ต. สัมหวัง เพ็ญสุตร

รองผู้บัญชาการตำรวจนคร ๓